

сферах: митне законодавство, законодавство про компанії, банківську справу, бухгалтерський облік компаній та податки, інтелектуальну власність, охорону праці, фінансові послуги, правила конкуренції, державні закупки, охорону здоров'я та життя людей, тварин і рослин, навколишнє середовище, захист прав споживачів, непряме оподаткування, технічні правила і стандарти, законодавство та нормативні правила стосовно ядерної енергії, транспорт; поступове створення передумов для подальшої лібералізації економічних зв'язків — у сфері переміщення капіталів та робочої сили з підвищенням ступеня координації зовнішньоекономічної та загальноекономічної політики.

Нарешті, на третьому етапі – етапі комплексної інтеграції в європейські економічні структури (його можлива тривалість – 10-20 років) можна було б вирішити найбільш складні проблеми інтеграції економіки України в цілому в європейські економічні структури. Ці структури, однак, на наш погляд, не є тотожними інтеграційним структурам ЄС: останні виступатимуть своєрідним інтеграційним ядром загальноєвропейських економічних структур. Слід зазначити, що конкретний зміст цього віддаленого етапу зараз визначити непросто: він буде значною мірою залежати від результатів попередніх етапів і загального геополітичного становища в європейському та євразійському регіонах в майбутньому.

Оцінюючи перспективи економічного співробітництва України і ЄС та його країн-членів, слід особливу увагу приділити двом ключовим проблемам.

Перспективи економічної взаємодії України з ЄС та його країнами-членами залежать насамперед від раціональності експортної політики України відносно цього регіону. Це має бути стрижнем всієї зовнішньоекономічної політики країни. Щоб бути ефективною, вона має будуватися на принципі селективного розвитку на базі використання конкурентних переваг, якими володіє економіка України сьогодні і реально може володіти в майбутньому, з урахуванням специфічних потреб і вимог єдиного європейського ринку.

А н н о т а ц и я

Стаття посвящена сучасному стану економічного співробітництва між Україною і країнами Західної Європи.

**Куцєнал С. В.
ПДПУ ім. В. Г. Короленка**

ПРОБЛЕМАТИКА МАРКСИЗМУ У ПОТРАКТУВАННІ ШИЗОАНАЛІЗУ

Відомі та шановані західним філософським загалом мислителі Франції Ж. Дельоз та Ф. Гваттарі у передмові до італійського видання своєї книги „Тисяча плато” стверджували, що у сови Мінерви є крики і є її пісні, і найважливіше у філософії – це крики, навколо яких концепти за певним правилом утворюють співи. Зрозуміло, що інколи обставини складаються таким чином, що ніжний спів проходить лише певним фоном, не зачіпаючи уваги слухачів, – саме тоді й потрібно звернутися до криків. Певним чином як крик можна розглядати працю Ж. Дельоза та Ф. Гваттарі „Анти-Едіп: Капіталізм та шизофренія”, яку самі автори оцінили так: „Ми намагалися знайти дискурс, котрий був би одночасно і психіатричним, і політичним, але без редукації одного до іншого” [1, с. 48]. Вони ж самі

визначили й два основні аспекти свого дослідження – критика психоаналізу та визначення співвідношення капіталізму та шизофренії, при цьому слід мати на увазі, що психоаналіз з одного боку, а марксизм – з іншого, виступали тими матрицями, на яких витворювали власні системні візерунки автори шизоаналізу, тому останній постає скоріше не спростуванням, а своєрідною транскрипцією своїх візаві.

Оскільки метою даної статті є аналіз концепції Ж. Дельоза та Ф. Гваттарі саме у співвідношенні з марксизмом, зосередимося на тій критиці останнього, що заповнює собою сторінки „Анти-Едіпа”.

Варто сказати декілька слів про ступінь розробленості даної проблематики у вітчизняній та російській філософській літературі. На жаль, на теперішній час відсутні праці, котрі б надавали повну картину шизоаналізу. Можна назвати лише окремі роботи А. Зотова, І. Львіна, Н. Автономової, Л. Маркової, В. Огорокова, О. Хоми, В. Ярошовця, де досліджуються певні аспекти зазначеної концепції. Крім цього, концепція Ж. Дельоза досить часто розглядається у рамках досліджень розвитку сучасної західної філософії. Зокрема, варто відзначити дослідження П. Гайденко, А. Михайлова, Н. Мотрошилової, А. Руткевича, Е. Соловйова та ін. в Росії, а також розробки українських дослідників: І. Бичка, Б. Головка, А. Єрмоленко, А. Лоя, В. Лук'янця, В. Ляха, Є. Причепія, О. Соболя, В. Табачковського та ін. Дана стаття є спробою продовжити вітчизняні дослідження сучасної французької філософії на основі методів компаративістського аналізу марксизму та шизоаналізу.

Книга „Анти-Едіп: Капіталізм і шизофренія” представляє собою своєрідну полеміку з К. Марксом, але ця певною мірою гротескна полеміка і це гібридне поєднання марксизму та психоаналізу як головних фігурантів дельозівсько-гваттарівського „перетравлювання” цілком історично – воно є переживанням „фрейдомарксистської метушні травня 1968 року” (П. Слотердайк), котра так сильно вразила Францію.

На відміну від К. Маркса, котрий стверджує, що соціально-історична реальність детермінована розвитком продуктивних сил та виробничих відносин, у Ж. Дельоза та Ф. Гваттарі вона постає як просте продовження природи, а людське промислове виробництво розглядається в якості аналогу природних процесів. Умовно можна сказати, що жорсткому економічному матеріалізму Марксової „Критики політичної економіки” (продуктивні сили – виробничі відносини – юридична та політична надбудова – форми суспільної свідомості) Ж. Дельоз і Ф. Гваттарі протиставляють конструкцію, яка стоїть ближче до Енгельсового поділу виробництва на виробництво засобів до життя і виробництво самого життя, тобто людини, – поділу, який є скоріше відновленням первинної єдності природних і соціальних процесів. Не випадково і моргановсько-енгельсовська періодизація („дикунство” – „варварство” – „цивілізація”) стає каркасом розгортання шизоаналітичного дискурсу.

Ж. Дельоз та Ф. Гваттарі неодноразово підкреслюють, що саме З. Фройд першим встановив, що „в глибинах несвідомого гудуть машини бажання” і це відкриття проявилось у двох аспектах:

встановлення наявності безпосередньої конфронтації між виробництвом бажання та суспільним виробництвом, котрі є ідентичними за природою та відмінними за режимом;

встановлення наявності репресії, яка поширюється соціальною машиною на машини бажання, а в основі цієї репресії лежить відношення витіснення.

Зіставлення виробництва бажання з суспільним виробництвом на думку авторів

„Анти-Едіпа” можливе лише у феноменологічному розумінні, оскільки воно жодним чином не є визначальним ані щодо природи, ані щодо співвідношення двох типів виробництва. Справа в тому, що будь-який різновид суспільного виробництва імпліцитно включає в себе деякий непродуктивний, безплідний стан, такий собі елемент анти-виробництва, або ж ціле тіло, якому відповідає поняття соціуму.

Для шизоаналізу цілком виправданою стає теза про те, що бажання є „виробником реального і в реальності”, реальність, що є його результатом, „впливає з пасивних синтезів бажання як само-продукування несвідомого” [2, с. 46], тому не існує особливої форми існування, котру можна було б назвати „психічна реальність”. Спираючись на твердження К. Маркса про наявність не потреби, а пристрасті як форми буття природного і чуттєвого об’єкта, Ж. Дельоз та Ф. Гваттарі роблять висновок, що не бажання спирається на потреби, а, власне, потреби самі викликані бажанням, бо становлять побічний продукт реального виробництва бажання. Нужда постає тим штучним елементом, який привноситься у природну та соціальну реальність саме завдяки існуванню бажання. Потреба представляє собою побічний продукт на стадії анти-виробництва, де привласнюються продуктивні сили, а тому можна штучно створити дефіцит навіть у межах виробничого наддостатку. Тому й закономірним постає висновок про те, що суспільне виробництво реальності та виробництво фантазмів бажання не існують окремо одне від одного. „...Соціальне безпосередньо перетинається з цариною бажання, котре становить для соціуму історично даний продукт. Лібідо не потребує жодного посередництва чи то сублимації, жодних психічних операцій чи трансформацій для інвестування продуктивних сил і виробничих відносин. Нічого іншого, окрім бажання та соціуму, не існує” [2, с. 48]. Обмеженість психоаналізу, на думку авторів „Анти-Едіпа”, полягає в тому, що він пояснює лише „негативне”, „суб’єктивне”, „гальмівне” у соціальній сфері, наслідком чого є дуалізм між реальним об’єктом раціонального походження та ірраціональним продукуванням фантастичного. Головна вада психоаналізу в тому, що „він не визнає існування загального виміру, перетину соціальної сфери і бажання” [2, с. 49]. Урятувати становище може лише категорія „виробництво бажання”, оскільки лише вона поширюється на усі форми реальності – як раціональні, так і ірраціональні.

Ж. Дельоз та Ф. Гваттарі здійснюють постійне поєднання ідей З. Фрейда та напрацювань К. Маркса, результатом чого постає поява нового концепту „тіло без органів”, якому призначається головна роль у функціонуванні процесу виробництва, оскільки воно у поєднанні з машинами бажання створює три різновиди механізмів, завдяки яким і відбувається зіставлення виробництва бажання з суспільним виробництвом.

Тіло без органів у своєму ідеальному вимірі стерильне, безплідне, непридатне до виробництва та споживання. Над ним домінують два потяги, добре знайомі нам ще з психоаналізу З. Фрейда – Танатос та Ерос. Потяг до смерті дає можливість тілу без органів повернутися в своєрідний стан „нірвани”, тобто стати безплідним, зупинити двигун, що призводить до виробництва, а бажання життя, навпаки, надихає ті життєві органи, котрі начепилися на тіло без органів. Наслідок боротьби двох потягів у тому, що машини бажання завжди працюють лише у пошкодженому стані, бо одночасно прагнуть і до саморуйнації, і до самозбереження. Не варто думати, що тіло без органів прагне бути вмістилищем машин бажання. Навпаки, воно ненавидить їх, оскільки їхня поява нав’язує йому організацію, породжує органи, в яких воно вбачає лише „гідких хробаків, мерзенних плазів, посланих Богом, аби дошкулити йому” [2, с. 31].

Тіло без органів надзвичайно комфортно у його первинному стані, воно хизується своєю гладенькою, непроникливою поверхнею (*corps glisse*), йому зовсім не потрібні стогони та зойки надокучливих органів, воно, бідолашне, потерпає від машин бажання, котрі гвалтують його. Наслідок – виникнення параноїдальної машини, котра спроможна лише пручатися. Оговтавшись, тіло без органів не залишається у боргу і підступно оволодіває виробництвом бажання, але для цього йому потрібно із параноїдальної машини, котра могла лише з жахом та огидою відштовхувати бридкі органи-машини, перетворитися на чудовну машину, котра досконало володіє мистецтвом зваблення, а оскільки цнота втрачена, органи вже начеплені й скинути їх неможливо, то чому б на побавитися ними, не побрязкати досхочу, втішаючись за наругу. Тішачись такою помстою, тіло без органів поступово перетворюється на поверхню реєстрації, котра поступово оволодіває не лише продуктивними силами, а й власне органами виробництва, перетворюючись для них на квазі-причину.

Незважаючи на це, тяжіння та відштовхування знаходяться у стані постійної конфронтації, їхнє примирення можливе лише з виникненням третього типу механізму, котрий утворює нове сполучення тіла без органів та машин бажання – „машини целібату”. Лише ця машина здатна здійснювати „справжнісіньке споживання – задоволення, що його можна схарактеризувати як автоеротичне, точніше автоматичне, що освячує торжество нового союзу, нового народження, нестямний екстаз, ніби ця машина вивільняє нові, необмежені можливості” [2, с. 39].

Тяжіння та відштовхування, властиві параноїдальній та чудовній машинам, викликають стани нервового напруження, завдяки якому тіло без органів збуджується, на ньому з’являються смуги інтенсивності, потенціали, пороги та шкали, і, здавалося б, ось він – ґрунт для Едіпа. Та ні, автори „Анти-Едіпа” пояснюють суть цього життєвого руху двома способами, і в жодному з них й гадки немає про Едіпа. „Спосіб перший (коротший шлях): диз’юнктивні вузли на тілі без органів утворюють концентричні круги навколо машин бажання; таким чином, суб’єкт – залишковий продукт процесу виробництва машин бажання, додаткова деталь машини, – курсує кругами від одного до наступного. Центральне положення, що його посідає машина, йому не властиве, він завжди перебуває на периферії, невизначений, ексцентричний, що впливає зі станів, які він минає. Описувані отим Невловимим криві, „то різкі та уривисті, ніби відтворювано якийсь танок, то розгонисті, у вигляді параболи”, в усіх випадках на зразок Мерфі, Ватта чи Мерсьє свідчать про те, що сімейство тут ні до чого. Другий спосіб, складніший, можна подати подібним чином: завдяки параноїдальній та чудовній машинам співвідношення між тяжінням та відштовхуванням на тілі без органів викликають у безшлюбністій машині низку позитивних станів; породжуваний кожним із таких станів суб’єкт знову народжується у наступному, визначальному для нього на той момент, споживає усі ті стани, які зумовлюють його перенародження (тобто стан, що його переживає суб’єкт, є первинним стосовно самого суб’єкта переживання)” [2, с. 41]. Перед нами несподівано з’являється варіація ніцшеанської ідеї вічного вороття, адже „суб’єкт проходить увесь окіл того кругу, де Я зраджує центрові, полишає його. В центрі ж перебуває машина бажання, безшлюбніста машина вічного вороття” [2, с. 42]. Вона ж є і вухом Аріадни, в котре нашіптє свої звабліві та підступні примовляння Діоніс, полишаючи її на острові Наксос, обіцяючи неодмінне повернення, як пише Ж. Дельоз у своїй останній праці „Критика і клініка”.

Машини бажання становлять головну економічну категорію бажання, оскільки вони продукують тіло без органів і при цьому їх зовсім не хвилює ні різниця між соціальним та технічним, ні між рушійними силами, агентами і власними деталями. „Машини бажання є технічними та соціальними водночас – в тому розумінні, що, хоча виробництво бажання ґрунтоване на первинному витісненні, а соціальне виробництво – на придушенні, репресії, перше із другим пов'язані між собою чимось на кшталт вторинного витіснення. Тут усе залежить від положення тіла без органів або його еквівалентів, від того, чи є це тіло внутрішнім результатом, чи ж бо зовнішньою умовою” [2, с. 51].

Отже, цикл самовідтворення несвідомого має два складники – виробництво бажання та суспільне виробництво. Для соціуму характерна тріада головних завдань – кодифікація, надкодифікація, декодифікація, наслідком чого стає перетворення соціального механізму спочатку на тіло землі, потім – тіло деспота, а в кінцевому рахунку, – тіло грошей (капітал). Створюється новий концепт „мегамашина”, котрий є апаратом з отримання прибутку, який так само є первісною імперією (Urstaat). „Вона функціонує в трьох модусах: прибуток, доход та податок. І всі три поєднуються в ній, співпадають в одній інстанції надкодифікації: у деспотії, котрий одночасно найбільший власник ґрунтів, втілювач великих проектів та пан над податками та цінами” [3, с. 616]. Але в архаїчній імперії одночасно об'єднуються гетерогенні елементи (місто, держава, номади, первісні структури), що неможливо у капіталізмі.

Доповнюючи К. Маркса, Ж. Дельоз та Ф. Гваттарі виділяють три аспекти капіталу: ґрунт як приховану територію, інструмент як приховану діяльність і гроші як прихований обмін. Капіталізм (на відміну від інших типів соціальних машин) не може виробити такого коду (кодексу), що охопив би усю соціальну сферу, оскільки тут навіть самі поняття кодифікації та кодування замінюються ідеєю грошей, наслідком чого стає детериторизація соціуму. „Капіталізм наближається до того порога декодування та декодифікації, де в соціумі беруть гору інтереси тіла без органів, й це тіло у детериторизованому середовищі вивільняє потоки бажання” [2, с. 52]. Саме це дає Ж. Дельозу та Ф. Гваттарі підстави стверджувати, що капіталізм перебуває на грані шизофренії, бо усі його сили спрямовані на породження шизоїда як суб'єкта декодованих потоків бажання, що обтікають тіло без органів, а вже по тому – капіталіста й пролетаря. У процесі капіталістичного виробництва виникає колосальний заряд шизофренії, на який спрямована уся сила репресії капіталізму. „Маркс відкрив закон взаємодії двох суперечливих одна щодо одної тенденцій – зниження норми прибутку й зростання абсолютної додаткової вартості. Як наслідок цього закону маємо двобічний процес: декодування й детериторизація потоків, супроводжувані новою територизацією їх, штучною й примусовою. Що більше капіталістична машина детериторизує, декодує, тобто декодифікує, постулює потоки, аби одержати додаткову вартість, то більше її придатки – бюрократичний та поліційний апарат – їх покріпачують, ув'язують в обороті, поглинаючи весь приріст додаткової вартості” [2, с. 53].

Ж. Дельоз та Ф. Гваттарі неодноразово посилаються на думку К. Маркса, про те, що капітал – це не продукт праці, а природна передумова. Автори проекту шизоаналізу йдуть далі, стверджуючи, що для капіталістичного буття саме капітал і постає тілом без органів, оскільки він є не лише плинною субстанцією грошей, а ще й надає їм такої форми, що в ній гроші здатні породжувати гроші. Точнісінько так, як тіло без органів само відтворює себе та розростається, так і капітал створює додаткову власність, а машини та агенти виробництва працюють лише тому, що вони прив'язані до капіталу, покликані ним до

життя. Звідси враження, що ніби-то капітал і є причиною будь-якого виробництва. Ж. Дельоз та Ф. Гваттарі, підкореговують концепцію К. Маркса, наполягаючи на тісному взаємозв'язку капіталу (як різновиду цілого тіла) з виробництвом бажання.

Заслуга К. Маркса, на думку Ж. Дельоза та Ф. Гваттарі, полягає в тому, що він відкрив закони суспільного виробництва, але, на жаль, він не зупинився (а, можливо, й не помітив) на тісному взаємозв'язку виробництва з бажанням, ігнорував їхній взаємозв'язок, при розкритті сутності суспільного виробництва спирався лише на діяльність великих спільностей людей, називаючи їх класами. У свою чергу, намагаючись поєднати раціональні зерна концепцій К. Маркса та З. Фрейда, Ж. Дельоз та Ф. Гваттарі, на жаль, так і не змогли селекціювати новий вид соціального вчення – шизопсихомарксизм. Варто зазначити, що у продовженні свого шизоаналітичного проекту, „Тисячі плато”, Ж. Дельоз та Ф. Гваттарі взагалі приходять до висновку про неможливість створення єдиної економічної теорії, котра б поєднала „не тільки міські полюси, але й номадичні, імперські та примітивні сегменти” [3, с. 604], посилаючись на роботу Саміра Аміна „Неоднаковий розвиток” (1975 р.). Проте їхні намагання мають стати уроком для пострадянського філософського загалу, де в останні часи надто часто робиться вигляд, ніби-то марксистської філософії не існувало взагалі. Справжня філософія має бути вільною від будь-яких ідеологічних оцінок (як зі знаком „плюс”, так і зі знаком „мінус”), а керуватися у своїх уподобаннях лише „любов'ю до мудрості”, оскільки єдине, в чому безглуздо звинувачувати К. Маркса – це відсутність мудрості.

Використана література:

1. L'Arc, 1980, № 49.
2. Дельоз Ж., Гваттарі Ф. Капіталізм і шизофренія: Анти-Едіп. – К.: “КАРМЕ-СІНТО”, 1996.
3. Deleuze, Gilles; Guattari, Felix : Tausend Plateaus: Kapitalismus und Schizophrenie – Berlin: Merve-Verl., 1997 – 716 s.

***Куць Олена
ПДПУ ім.В. Г. Короленка***

ЕТНОЛОГІЧНИЙ СТРУКТУРАЛІЗМ КЛОДА ЛЕВІ-СТРОСА

Перехід ряду гуманітарних наук (лінгвістики, психології, історії культури) від опису спостережуваного до дослідження його структури, що виражена у формі формально-математичних визначень і дозволяє ототожнювати різноманітні сукупності спостережуваного, створив структуралізм – конкретно-наукове і філософське розуміння структурного методу. У конкретно-науковому розумінні структурний метод полягає у виявленні групи відносин між елементами об'єкта, що зберігаються (інваріантних) при деяких перетвореннях елементів, їх перестановці, заміщенні. Групам перетворень відповідають множини об'єктів однакових структур, але таких, що відрізняються елементами, які змінюються при перетвореннях. Кожний об'єкт множини – результат певних перетворень будь-якого іншого об'єкта множини. Спостережуваними об'єктами гуманітарних наук є певні знакові системи, що складаються із символів, слів чи образів. Структуралізм шукає за явним, свідомим вживанням знаків, використання неявних,